

PORUCHY PSYCHICKÝCH FUNKCÍ

Intelligence, city, emoce, vůle, pudy

Inteligence a její poruchy

Intelligence

- je způsobilost determinující kognitivní operace, jejichž podstatou je patrně objevování a chápání různých vztahů - složitá dispozice k myšlení, tj. k řešení problémů.
- chápána jako soustava duševních vloh podmiňujících především intelektový výkon jedince
- v běžném podvědomí lidí chápána jako obecné nadání (rozum)
- druhy
 - abstraktní
 - praktická
 - Sociální
 - inteligenční kvocient:

$$IQ = (\text{mentální věk} : \text{kalendářní věk}) \times 100$$

Inteligence a její poruchy

- poruchy intelektu(dle MKN 10)
 - mentální retardace – vznik během prvních 2 let života:
 - lehká (IQ 50-69)
 - středně těžká (imbecilita, IQ 35-49)
 - těžká (idiocie, IQ 20-34)
 - hluboká (vegetativní idiocie, IQ<20)
 - demence – vznik po 2. roce života

MP x MR

- Širší pojem než MR
- dle MKN 10 2023 (ICD-11) mentální retardace x ICF (WHO) ...
- souhrnné označení vrozeného postižení rozumových schopností, které se projeví neschopností porozumět svému okolí a v požadované míře se mu přizpůsobit
- neschopnost dosáhnout odpovídajícího stupně intelektového vývoje, přestože byl takový jedinec přijatelným způsobem výchovně stimulován
- nízká úroveň inteligence bývá spojena se snížením či změnou dalších schopností a odlišností ve struktuře osobnosti, projevuje především nedostatečným rozvojem myšlení, omezenou schopností učení a následkem toho i obtížnější adaptací na běžné životní podmínky; autoregulace je ovlivněna jejich zvýšenou sugestibilitou a horším ovládním vlastních prožitků
- vrozené postižení, trvalé (ale je možné dosáhnout určitého zlepšení)

Mentální postižení (AAMR, AAIDD 2010)

- Mentální postižení (intellectual disability) je charakterizováno významným snížením intelektových funkcí a adaptačního chování, které se projevují v mnoha každodenních sociálních a praktických dovednostech
- toto postižení se objevuje před 18 rokem života (x MR do 2 let)
- Intelektové funkce se vztahují ke všeobecným psychickým schopnostem, jako je schopnost učit se, usuzovat, řešit problémy a další
- Snížení intelektových schopností (IQ 70-75)
- Snížení adaptačního chování (pojmové myšlení, sociální
- dovednosti, praktické dovednosti)

Mentální postižení II (AAMR, AAIDD 2010)

Snížení adaptačního chování

- pojmové myšlení = jazykové schopnosti, gramotnost,
- představy o počtu peněz, o čase, o číslech, sebeovládání
- sociální dovednosti = vztahy mezi lidmi, sociální zodpovědnost, sebevědomí, opatrnost, řešení sociálních problémů, schopnost podřídit se společenským pravidlům,
- schopnost odolat nástrahám
- praktické dovednosti = sebeobsluha, pracovní dovednosti,
- péče o zdraví, cestování, denní řád, bezpečnost, manipulace s penězi, používání telefonu

Nejčastější klasifikace mentálního postižení

- Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a souvisejících zdravotních problémů - MKN (International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems - ICD) (WHO)
- Klasifikace MP podle etiologie
- Klasifikace MP podle období, kdy MR došlo
- Klasifikace MP podle typu chování

Demence

- je organicky podmíněný syndrom, jehož nejvýznamnějším projevem je úbytek kognitivních funkcí, především inteligence a paměti, demence je získané postižení, postupně zasahuje celé osobnost jedince, o demenci mluvíme od druhého roku života jedince
- příčiny – vzniká na základě organického poškození CNS, postihuje především starší populaci, demencí trpí více než 5% lidí starších 65 let, u mladších jedinců je příčinou nejčastěji poškození mozku (důsledek úrazů, nádorů)
- genetické – primární příčina, nebo ovlivňuje průběh onemocnění
- biologický základ – funkční či morfologická změna mozku, metabolické odlišnosti, postižení neurotransmitterových systémů
- exogenní fyzikální, chemické a biologické faktory – především u demencí, které jsou geneticky podmíněné nebo spolupodmíněné – např. kouření
- sociální faktory – mohou ovlivnit nástup i průběh onemocnění – nevhodný životní styl (alkohol, drogy)

City a jejich poruchy

City

- jsou prožitky týkající se hlavně našeho subjektivního stavu, který zakoušíme
- slouží k hodnocení našeho stavu, doprovází naše konání, vnímání, představy i myšlení
- automaticky se snažíme vyhledávat situace, které jsou nám příjemné (libé), a vyhýbáme se takovým, jež „pocitujeme“ jako nepříjemné (nelibé)
- Od citu odlišujeme dlouhodobý citový vztah, např. vztah lásky, nenávisti, úcty - emoce je širší pojem než cit

City a jejich poruchy

- poruchy vyšších citů
 - nedostatečné rozvinutí, ztráta, snížení
 - porušení na vrozené bázi, nebo při organických postiženích CNS
- **disociální porucha** – anetičnost, nedostatek soucitu, ohledů a pochopení pro okolí, nelítostnost, bezohlednost vůči společenským normám, pravidlům a závazkům, neschopnost zakoušet vinu a poučit se ze zkušenosti trestu
- **histrionická porucha** – výrazná nezralost, mělká a labilní emotivita a povolnost vůči sobě, s nadměrnou vřelostí, oddaností a závislostí, na druhé straně s egocentrismem a nenávisť

Emoce a jejich poruchy

Cit, pocit, emoce

- Od citu odlišujeme dlouhodobý citový vztah, např. vztah lásky, nenávisti, úcty
- Emoce je širší pojem než cit - zahrnují všestranné citové projevy člověka, které jsou doprovázeny charakteristickými pohybovými, výrazovými a fyziologickými projevy

Emoce

- vyjadřují náš citový postoj ke skutečnosti, působí na motivaci a chování, ovlivňují fyziologické funkce v organismu a mají blízký vztah k instinktům
- poruchy emocí - častý nebo hlavní projev některých nejzávažnějších duševních poruch
- projevy emocí
 - jsou úzce vázány na autonomní nervový systém a zahrnují aktivitu určitých jader mozkového kmene, hypothalamus, amygdalu, pregangliové neurony v prodloužené míše, autonomní ganglia a periferní efekторы; centra koordinující emoční reakce jsou shrnována pod pojem limbického systému
- lateralizace emocí
 - pravá hemisféra mozku je důležitá pro vyjádření a pochopení emočního náboje, ladění řeči
 - existuje asymetrická hemisferická funkce v řízení emocí ve vztahu k náladě (levá hemisféra mozku více ovlivňuje emoce v pozitivním smyslu, pravá více ve smyslu negativním)

Rozdělení emocí

- emoce kladné, pozitivní, příjemné a emoce záporné, negativní, nepříjemné
- emoce stenizující (např. zlost) a emoce astenizující, demobilizující (např. smutek)

Podle hierarchického uspořádání

- nižší (vyvolané podněty z vitální oblasti)
- vyšší (specificky lidské)
 - city intelektuální
 - city estetické
 - city etické, morální

Podle intenzity, časového trvání a průběhu

- emoční zabarvení počitků a vjemů
- afekty (krátkodobé, prudké emoční reakce)
- nálady (protrahované, různě intenzivní emoční stavy)

Afekty a jejich poruchy

- patický afekt – neobyčejně intenzivní afekt, na jehož vrcholu dojde ke krátkodobému mráкотnému stavu s následnou amnézií; vzácný jev
- patická afektivní dráždivost – sklon k nadměrně silným afektům; hlavně u organických mozkových poruch
- paroxyzmální afekty – projevují se velkou úzkostí, někdy zlostí
- emoční labilita – proměnlivé emoce i na slabé podněty
- emoční inkontinence – reakce s patickým pláčem i na neemoční podněty
- hypersenzitivita – dojmavost, lítostivost
- afektivní ambivalence – obsahuje v témže okamžiku protikladné emoce
- fobie – vtíravé strachy

Nálady a jejich poruchy

- patická nálada
 - vyznačuje se velkými změnami v intenzitě
 - může trvat měsíce i léta
 - je nezávislá na kvalitě psychogenních faktorů
 - má hluboký vliv na osobnost postiženého, na jeho jednání, postoje a není ovlivnitelná ani příznivými prožitky, ani není přístupná logickému a racionálnímu přesvědčování okolí
- rozdělení patických nálad
 - euforická
 - expanzivní
 - exaltovaná, extatická
 - explozivní
 - apatická
 - bezradná
 - depresivní
 - manická
 - hypomanická

Poruchy jednání a vůle

Vůle

- je záměrné, vědomé úsilí směřující k dosažení cíle
- motivované chování - vědomá regulace chování tzv. volní akt
- Znaky: vědomé jednání, přeměna fyziologické energie v kinetickou, kontrola funkce popudů

Poruchy jednání a vůle

- kvantitativní poruchy jednání
 - hypoagilnost
 - hyperagilnost
 - agitovanost

Kvalitativní poruchy jednání

- katatonické symptomy
- povelový automatismus
- produktivní forma
- stuporózní forma
- katalepsie
- záraz jednání
- negativismus
- raptus
- impulzivní jednání
- sekundární impuls
- frenoleptické stavy
- zkratkové jednání
- automatismy
- Tiky
- stereotypie, iterace
- manýrování

Poruchy vůle

- hypobulie (až abulie – úplná ztráta schopnosti zahájit nějakou činnost)
- hyperbulie

Osobnost a její poruchy

Osobnost

- dynamické uspořádání těch psychofyzických systémů jednotlivce, které určují jeho jedinečné přizpůsobování se prostředí (Allport, 2009)
- Osobnost je soustava vlastností, charakterizujících celistvou individualitu konkrétního člověka, zaměřeného na realizaci životních cílů a rozvinutí svých možností ve společnosti
- Struktura osobnosti - psychické vlastnosti a rysy osobnosti, jak se projevují v jejím jednání, vlastnosti osobnosti, jimiž se odlišuje nás od jiných, jsou relativně trvalé a pro danou osobnost charakteristické, ovlivňují prožívání, myšlení i jednání a na jejich základě lze často předpovídat, jak se člověk zachová či jak bude jednat
- Velká pětka (Big Five) - určení struktury osobnosti- pět základních faktorů (a jejich opaků)
 - otevřenost vůči zkušenosti – zvědavost, vynalézavost × opatrnost
 - svědomitost – pečlivost × bezstarostnost
 - extraverte – iniciativa, otevřenost, sociabilita × zdrženlivost, samotářství
 - přívětivost – přátelskost, soucitnost × chlad, antagonismus
 - emocionální stabilita – citová stálost × neurotismus

Osobnost a její poruchy

- Extrémně vystupňované povahové a charakterové rysy
- Vedou k problémům se sociální adaptací
- Poruchy os. Vzniklé v průběhu života
 - depersonalizace – čl. se cítí oddělen od vlastních prožitků a jeho osoba, tělo či psychické procesy se mu zdají nereálné, vzdálené nebo automatizované
 - transformace osobnosti
 - alternace osobnosti - čl. ztrácí svoji původní identitu a vystupuje jako osobnost jiná, přičemž na dřívější zážitky má amnézii
 - rozštěp osobnosti
 - deprivace osobnosti – úpadek, zhoršení kvality osobnosti, nejčastěji v jejích morálních aspektech, často abuzus či závislost na alkoholu či jiných drogách
 - specifické poruchy osobnosti
- změna osobnosti může nastat v důsledku organického poškození mozku, vlivem dlouhodobého zneužívání psychoaktivních látek, jako projev schizofrenie, jako reakce na prodělané psychické onemocnění, jako důsledek katastrofické zkušenosti

Vrozené poruchy osobnosti

- Paranoidní porucha osobnosti
- Schizoidní porucha osobnosti
- Disociální porucha osobnosti
- Emočně nestabilní porucha osobnosti
 - Impulzivní typ
 - Hraniční typ
- Histrionská porucha osobnosti
- Anankastická porucha osobnosti
- Anxiózní (vyhýbavá) porucha osobnosti
- Závislá porucha osobnosti
- Narcistická porucha osobnosti

Pudy, instinkty a jejich poruchy

Pudy, instinkty a jejich poruchy

- **instinkt** – hierarchicky uspořádané stereotypní reakce vedoucí k dosažení cíle, aniž je tento cíl subjektu znám
- **pud** – instinktivní činnost u člověka pozměněná individuální zkušeností
- dělení pudů podle Vondráčka (in Češková, Kučerová, 2012) :
 - pud zachování rodu
 - sexuální
 - péče o potomstvo
 - pud zachování jedince
 - obživný
 - sebezáchovy
 - orientační
 - zvědavosti, zvědavosti
 - pud sdružovací
 - pud pro zpříjemnění existence

Pud obživný

- velmi složitá reakce organismu, pud velmi silný, málo zranitelný
- nutnost příjmu potravy, vyhledávání potravy
- člověk ve snaze sehnat jídlo poruší i společenské normy
- intenzita regulována pocity sytosti, hladu, chuti a žízně
- *hlad* – organismu chybí potrava, psychologicky – nepříjemné vjemy, biologicky – snížená hladina živin, centra řízení ventromediální a laterální jádra hypothalamu
 - poruchy : zvýšení – **bulimie**, snížení – **anorexie**
 - jídlo kompenzuje starosti, problémy, nedostatek lásky, navozuje uklidnění...
 - duševně nemocný nejí, protože se domnívá, že je jídlo otrávené nebo mu hlasy zakazují jíst, hluboká deprese – myslí, že jídla nejsou hodni
 - **sitofobie** – odmítání jídla
 - **pica** – pojídání nestravitelných předmětů i odporných látek (koprofagie, kanibalismus)

Pud sebezáchovy

- vrozená obranná reakce, cílem je zachování vlastního já, vlastního bezpečí
- základní reakce – útok, útěk, stupor
- poruchy vedou k sebepoškozování (**automutilace**) a k sebevraždě (**suicidium**) – nemusí být nutně vždy v rozporu s pudem sebezáchovy
 - **patická sebevražda** – vyplývá z psychopatologické symptomatiky
 - **bilanční sebevražda** – únik z neřešitelné životní situace (nevyléčitelná choroba, staří bez financí, obava před vězením...)

Pud sexuální

- sexuální pud je u lidí více ovlivňován psychosociálně, biologické vlivy mají menší vliv
- pohlavní pud dozrává později
- hlavní komponenty – pohlavní identita, pohlavní role, pohlavní orientace, sexuální aktivita

Sexualita (srov. WHO, 2006, GaminGEE, 2024)

- je mnohem rozmanitější a komplexnější fenomén než binární dělení na heterosexuální a homosexuální
- představuje spíše spektrum různých identit, náklonností a chování
- Existují tři dimenze sexuality – sexuální přitažlivost, sexuální chování a sexuální identita - všechny tři se překrývají, ale většinou jen částečně
- jiné téma než genderová identita, i když spolu souvisejí
- sexuální orientace je důležitou součástí našeho společenského života a zahrnuje mnohem více než jen sex
- způsoby, kterými lidé prožívají a vyjadřují sexualitu i vztahy, jsou hluboce ovlivněny kulturou a společenskými normami
- O sexualitě se často hovoří pouze z cisheteronormativního úhlu pohledu - proto jsou velmi často lidé, kteří se neidentifikují jako cis a/nebo heteronormativní, vynecháni z diskuze

Odkazy:

<https://queergeography.cz/>

<https://gamingee.eu/>

Hlavní komponenty pohlavního pudu

Pohlavní identita

- zda se jedinec cítí mužem, ženou ... , dříve se uvádělo, že je definitivně rozvinuta od 3. roku dítěte
- ovlivněna – chromozomální výbavou, gonádami, hormony, sex-specifická výchova
- vytváří se pohlavně specifické chování – pohlavní role

Sexuální orientace

- erotická preference určitých „objektů“

Sexuální reaktivita

- přítomna od raného dětství, u chlapečků je erekce běžná

Gender x pohlaví

- Pohlaví - výhradně v biologickém smyslu
- Gender - kulturní charakteristiky a modely přiřazované mužskému nebo ženskému biologickému pohlaví a odkazuje na sociální rozdíly mezi ženami a muži

Hlavní komponenty pohlavního pudu

Pohlavní identita

- Zda se jedinec cítí být mužem nebo ženou, ? je definitivně rozvinuta od 3. roku dítěte ?
- ovlivněna–**chromozomální výbavou**, gonádami, hormony, sex- specifická výchova
- vytváří se pohlavně specifické chování–pohlavní role

Sexuální orientace

- Erotická preference určitých objektů
- může i u „většinově orientovaných“ vykazovat určité výkyvy (např. vzájemná masturbace chlapců)

Sexuální reaktivita

- přítomna od raného dětství, u chlapečků je erekce běžná

Nejčastější identity (dle PraguePride)

- **Nebinární nebo genderqueer osoby** – obecné označení pro všechny, kdo nedokáže zcela zapadnout ani do jedné ze škatulek muž či žena
- **Genderfluidní osoby** – zastřešující termín pro ty, jejichž genderová identita se mění
- **Bigender osoby** – jejich genderová identita se mění z mužské na ženskou a naopak v závislosti na kontextu nebo na situaci
- **Trigender osoby** – jejich genderová identita se pohybuje mezi mužskou, ženskou a třetím pohlavím v závislosti na kontextu nebo na situaci
- **Pangender osoby** – jejich genderová identita je souhrnem všech identit
- **Polygender osoby** – jejich genderová identita je souhrnem mnoha identit, ne však všech
- **Neutrois** – zastřešující termín pro osoby, které se identifikují genderově neutrálně
- **Agender osoby** – necítí příslušnost k žádné genderové identitě
- **Genderless osoby** – neidentifikují se s žádným genderem
- **Dvojí duch** – osoby, které ve svém životě naplňují role obou tradičních pohlaví; tento pojem byl užíván mezi původními obyvateli Severní Ameriky, ale v současnosti jej používají i jiné kultury

Zajímavé odkazy

Vzdělávání k tematice LGBT+

- <https://praguepride.cz/cs/vzdelavani/vzdelavani-pro-pomahajici-profese>

Pro rodiče

- <https://praguepride.cz/cs/pomoc/podpurna-skupina-pro-rodice>

Poruchy pohlavního pudu

Kvantitativní

- nadměrný rozvoj se zvýšeným apetitem – saferiasis (muži), nymphomanie (ženy), většinou se to nepovažuje za duševní poruchu,
- nedostatečný rozvoj – sexuální dysfunkce

Kvalitativní

- porucha identity, orientace a reaktivity – sexuální deviace – největší proměny v sociálním kontextu

Zdroje

- PUGNEROVÁ, Michaela a Jana KVINTOVÁ. Přehled poruch psychického vývoje. Vydání 1. Praha: Grada, 2016. 293 stran. ISBN 9788024754529.
- ČEŠKOVÁ, Eva a Hana KUČEROVÁ. Psychopatologie a psychiatrie : pro psychology a speciální pedagogy. Edited by Mojmír Svoboda. Vyd. 2. Praha: Portál, 2012. 317 s. ISBN 9788026202165.
- Smékal, V. (2009). Pozvání do psychologie osobnosti. Barrister a Principal.
- WHO (2006). Accessible from: <https://www.who.int/teams/sexual-and-reproductive-health-and-research/key-areas-of-work/sexual-health/defining-sexual-health>
- Women, U. N., & UNICEF. (2018). International technical guidance on sexuality education: an evidence-informed approach. UNESCO Publishing.13

